

A detailed historical map of the Bon Pastor area in Barcelona, showing the city grid, the Llobregat river, and various landmarks. The map is overlaid with text. The text "Fem la memòria del Bon Pastor" is centered in the upper half. Below it, "Proposta estratègica" is centered. In the lower right, the authors "AA. VV. Bon Pastor", the organization "CR Polis (UB)", and the date "Desembre, 2017" are listed.

**“Fem la memòria del Bon Pastor”**

**Proposta estratègica**

**AA. VV. Bon Pastor**

**CR Polis (UB).**

**Desembre, 2017**

# Continguts

Resum.....	3
1.Introducció.....	4
2. Objectius i pla de treball.....	5
Taula resum del pla de treball realitzat.....	6
3. Propostes d'actuació.....	8
4. Indrets d'actuació.....	10
El riu Besòs. Mur del marge comprés entre els ponts de Peixauet i del Molinet.....	10
El riu Besòs. Passera del Molinet.....	13
Monument a les víctimes bombardeig (entorn cases barates/ centre de la memòria Bon Pastor).....	14
Entorn centre cívic-antic Centro Blanco.....	15
Vestíbul Metro.....	16
Parets mitgeres Plaça Félix Rodríguez de la Fuente (i d'altres...).....	16
Estació transformadora Plaça Fra Juníper Serra.....	17
Parets Poliesportiu (cantonada Ciutat Asunción/Costa Daurada).....	17
Morera de la plaça Sant Pol de Mar.....	18
La maquinista, cantonada c/ St. Adrià i Ferran Junoy.....	19
Ambulatori.....	19
La Pinya (Plaça Mossen Cortinas, façana c/dels Cresques).....	20
Fàbrica d'Enric Sanchís.....	20
5. Cap a un sistema espacial de la memòria del Bon Pastor.....	21
La problemàtica dels suports i de les formes.....	21
El sistema espacial de memòria no és una "ruta de la memòria".....	22
2016. Quadrant comú- mínim. Propostes Pla del sòl.....	24
2016. Quadrant Específic – Màxim. Proposta Pla vertical.....	26
2017. Quadrant Específic – Màxim. Proposta pel Monument a les víctimes dels bombardejos.....	28
2017. Quadrant Comú – Mínim. Panots i Fonts.....	29
Realitat augmentada.....	30
6. Resum de les propostes d'actuació.....	31
7. Relació del sistema espacial de memòria amb l'espai museístic de la vivenda obrera de Barcelona.....	35
8. Informació direccional del sistema espacial de memòria de Bon Pastor.....	37

## Resum

En aquest document es presenta una proposta de disseny en l'espai urbà impulsada per l'associació de veïns de Bon Pastor (St. Andreu, Barcelona) amb el suport del centre de recerca Polis: Art, Ciutat, Societat de la Universitat de Barcelona i del districte de Sant Andreu.

L'objectiu d'aquesta intervenció urbana és explicar la memòria del barri del Bon Pastor, a través de l'actuació en una sèrie d'espais del barri que, d'acord a un sistema comú i identificable, permeti reconèixer i relatar els eixos principals de la història del barri contada pel seu veïnat, mitjançant el disseny urbà i l'art públic. La memòria i els records compartits del barri, s'organitzen en tres principals eixos acotats en torn la lluita veïnal, la forma urbana i la indústria. Aquests eixos són traslladats a una sèrie d'espais organitzats en un conjunt d'actuacions que el facin identificable com a unitat, mitjançant intervencions en els plans horitzontal i vertical de l'espai públic.

Aquestes intervencions es plantegen en coordinació al desenvolupament del nou projecte d'espai museístic entorn l'habitatge obre a Barcelona.



# 1.Introducció

Parlar de la memòria dels llocs, de les ciutats, de les persones..., és una forma de parlar de llocs, ciutats o persones. A més de la seva vinculació amb la identitat, fer memòria és una forma de fer futur. En l'àmbit quotidià sovint es barregen com a sinònims la memòria col·lectiva, la memòria històrica, la memòria social o fins i tot la memòria pública o cívica. Algunes d'aquestes mencions són vertaderament problemàtiques, com ara la memòria històrica, ja que mostra la contradicció entre dos termes si no oposats, amb dues pretensions radicalment diferents. La història, més ocupada per confirmar els fets passats o el que va passar, en front de la memòria, referida al que recorden (i obliden) les persones i com ho contenen, expliquen i ho reviu. Tot i així el concepte de memòria històrica ha esdevingut un concepte sota el qual es desenvolupen molts treballs amb la intenció de provar uns fets, evidenciar la seva veracitat.

Per contra, altres accepcions són més properes a la intenció d'aquesta proposta, com ara la memòria col·lectiva, concepte desenvolupat per Maurice Halbwachs per referir als marcs socials i de l'experiència col·lectiva històrica on s'arrelen les memòries individuals. O la memòria social, la qual autors com Félix Vázquez qualifiquen de procés de construcció social (de la realitat). És social perquè és construïda a través de la intersubjectivitat, perquè esdevé en un món de significats comuns en una col·lectivitat, construint-se de manera conjunta "entre" les persones, com explica Tomás Ibáñez.

No tant per saber el que va passar sinó com la gent ho recorda i reviu, "fer memòria" a través de la intervenció en l'espai urbà de Bon Pastor és una forma d'articular una acció social, tant per assegurar la continuïtat d'una comunitat (identitat, reproduir el passat), com per a reconstruir el passat en tant que projecció de futur.

D'altra banda la participació ciutadana en el disseny urbà i en la construcció de significats en l'espai públic és una forma de construir, preservar i redefinir determinats significats en l'espai públic, àmbit en el que l'art públic té un paper preponderant. La qüestió del simbolisme es pot analitzar tant des de la pretensió de crear un espai amb uns significats preestablerts, com des de la seva integració en el món referencial d'una col·lectivitat. Aquesta doble vessant "a priori" i "a posteriori", com ha apuntat Enric Pol, es també present a l'hora d'enfocar l'art públic.

L'origen d'aquesta proposta prové de la demanda de l'associació de veïns del Bon Pastor, feta al Centre de Recerca Polis: Art, Ciutat, Societat de la Universitat de Barcelona. En un primer contacte, a l'octubre de 2013, l'AA. VV., suggeria plasmar la història del barri en un Mural de la Memòria, com el realitzat al barri veí de Baró de Viver, una de les intervencions realitzades el 2011 en el marc d'un altre projecte entre el Districte de Sant Andreu, l'AA. VV de Barò. i el CR Polis. La demanda, aviat va esdevenir en el sistema d'espais proposats. A continuació es detallen els objectius i el pla de treball que, construïts simultàniament per veïns i veïnes del

Bon Pastor, resulten en les propostes d'intervenció presentades finalment en aquest document.

## 2. Objectius i pla de treball

L'objectiu general de la proposta és:

- Fixar territorialment la memòria del barri del Bon Pastor, mitjançant l'actuació de disseny urbà i l'art públic, en una sèrie d'espais del barri.

Tenint en compte els següents aspectes més específics, els quals han sorgit durant el procés desenvolupat:

- Definir un conjunt d'espais en el barri, en els quals proposar les intervencions a fer.
- Definir els fets i temes principals comuns en la memòria del barri que es volen recordar, segons els veïns i veïnes del barri.
- Facilitar canals i vies d'informació, comunicació i gestió del conjunt de les intervencions, especialment en relació amb el nou espai museístic que s'està creant

Aquests objectius s'han anat construint i assolint a través de dos tipus principals d'accions: tallers i jornades.

Com a eines principals per al desenvolupament del pla de treball, en els tallers habitualment assisteixen entre 6 i 10 persones i es proposen diferents dinàmiques per a recollir, proposar i/o sintetitzar informació (recorreguts pel barri; elaboració de mapes en grup; dibuix; llistat de temes; línia del temps; cartografies en grup; debat).

En les jornades, realitzades sovint en l'espai públic, principalment s'ha informat i/o retornat informació recollida en tallers anteriors (expositors i taules al carrer amb imatges i textos). A més a més, en la majoria de casos s'han fet algunes activitats per a recollir informació (recollida de fotografies; llocs representatius; recorreguts a mostrar).

En algun cas s'han fet jornades en format taller, però amb un nombre major de persones (30-35 persones), en els quals les assistents s'han organitzat en grups més petits, per a sintetitzar i acordar propostes (temes comuns en la memòria, espais on contar la memòria).

El detall del treball realitzat es mostra en la [taula resum del pla de treball realitzat](#).

## Taula resum del pla de treball realitzat

	Activitat	Objectius	Procediment	Retorn
2014	1a jornada: Les teves fotos, la nostra memòria 9 Febrer 2014 Carrer St. Adrià, al costat de la font Canaletes	Presentació del projecte  Conèixer llocs, fets, moments representatius del barri	Expositors i taules al carrer, amb imatges i textos.  Recollida de fotografies (continuació: biblioteca Bon Pastor 10-22 febrer)	2a jornada Blog projecte
	Rutes pel barri amb veïns/es Maig-Juny de 2014	Conèixer llocs, fets, moments representatius del barri	Rutes guiades pels propis veïns/es	
	Elaboració de mapes amb veïns/es Maig-Juny de 2014		Mapes cognitius realitzats en grup	
	2a jornada: On construïm la memòria del barri? 15 Novembre 2014 Carrer St. Adrià, al costat de la font Canaletes	Mostrar resultats anteriors  Conèixer llocs i rutes representatives del barri	Expositors i taules al carrer, amb imatges i textos.  Planols on dibuixar (expositors, taules)	Blog projecte
2015	Conferència Internacional Cities 2 (15 a 19 Setembre) i Exposició Cohesió Urbana 13 a 24 octubre 2015 (Biblioteca)	Internacionalització Laboratori d'idees		Blog projecte
	Paisatges Urbans Emergents: El Patrimoni fabril 17 Desembre 2016	jornada dedicada al estudio de los Paisajes Urbanos Emergentes. (MUHBA)	Presentació projectes	Blog projecte
2016	3a jornada: Les teves històries, la nostra memòria. Volem conèixer-les! 20 Febrer 2016 Biblioteca Bon Pastor	Concreció de llocs, fets, moments representatius Concreció de temes comuns en la memòria del barri Inauguració "monument" als fanals de les Cases barates	Treball en grups: dibuix, llistats de temes, línia del temps  Debat i posada en comú del treball en grups	3a jornada Blog projecte
	Taller a l'Escola Bon Pastor 14 Març 2016 Biblioteca Bon Pastor		Treball en grup: dibuix; llista de fets, llocs, temes. Posada en comú treball	
	Taller de Retorn formal de propostes d'intervenció 1 Març 2016 Biblioteca Bon Pastor	Sintetitzar idees i formes acordades Debatre propostes elaborades per CR Polis	Exposició síntesi acords anteriors i presentació propostes.  Debat en grup	Blog projecte
	¿Alguien se acuerda de ellas? 25 abril 2016	Documentació de treball	Anàlisi de la supressió de les torres d'alta tensió al Besòs	Blog projecte
	La larga historia de las Casas Baratas 1 maig 2016	Documentació de treball	Documentació de notícies sobre Cases Barates	Blog projecte
	Línea del Tiempo de Bon Pastor 9 maig 2016	Documentació de treball	Organització principals dates història del Bon Pastor	Blog projecte

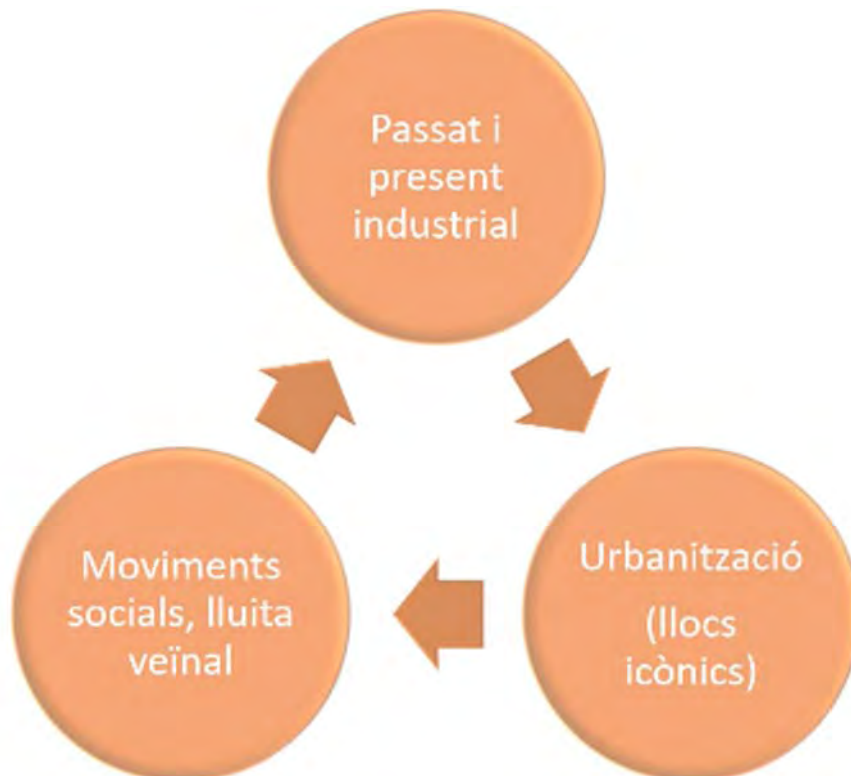
	LA NOSTRA HISTORIA. LA NOSTRA MEMORIA 23 maig 2016	Documentació de treball aportada per Josep M. Romero		Blog projecte
	4a jornada: On i com construïm la memòria? 28 Maig 2016 Biblioteca Bon Pastor	Proposar intervencions per reflectir els temes comuns de la memòria. Proposar espais on assignar temes memòria	Exposició resultats previs Treball en grup: dibuix, anotacions, debat. Cartografia d'espais en un plànol del barri	Tallers Objectius Intervencions  Blog projecte
	Tallers "Objectius de les Intervencions" 10, 17, 28 Juny 2016 Biblioteca Bon Pastor	Definir propostes d'usos, funcions i objectius de les intervencions en cada un dels espais seleccionats	Treball en grup: visualització d'imatges del lloc, dibuix, cerca digital d'exemples, debat.	Tallers Concreció Formes Blog projecte
	Tallers "Concreció Formes Intervenció" 19 Octubre, 2, 16, 23 Novembre 2016 Biblioteca Bon Pastor	Concretar propostes formals d'intervenció en els espais acordats	Treball en grup: visualització d'imatges del lloc, dibuix, cerca digital d'exemples, debat.	Taller retorn amb formes intervenció  Blog projecte
	Bon Pastor un territorio en construcción 3 agost 2016	Documentació de treball	Article de Xavier Salas publicat a la revista On the w@terfont	Blog projecte
	Fem la Memòria del Bon Pastor. Una exposició 11 setembre 2016	Exposició internacional	Barcelona (Fac. De BB.AA.) 9 al 15 setembre Lodz (Polonia) 21 a 24 de setembre Buenos Aires 25 a 29 Novembre 2016 Barranquilla (Colombia) 22 oct-22 nov 2017	Blog projecte
2017	Taller 1 març 2017	Recordar les idees i formes treballades en tallers anteriors i presentar algunes propostes formals elaborades des de CR Polis, per debatre tant les propostes com la manera de treballar en properes sessions	Presentació idees derivades del Laboratori d'idees del Màster en Disseny Urbà	Blog projecte
	Taller retorn de propostes 13 juny 2017	Retornar propostes treballades des de CR Polis, vers el monument als bombardejos, la senyalització de tots els punts i recollir noves aportacions.	Presentació projectes, posada en comú i debat.	Blog projecte
	Presentación del Proyecto de Memoria del Bon Pastor 14 juliol 2017	Presentar Projecte de Memòria del barri en el curs internacional "SMART CITIES: INNOVACIÓN, CAMBIO CLIMÁTICO, PLANIFICACIÓN URBANA, GOBERNANZA Y PARTICIPACIÓN CREATIVA" organitzat per la Unión Iberoamericana de Universidades (UIU)	Membres de l'AA.VV. del Bon Pastor, la Gerent del Districte, el Coordinador del Pla de Barris Baró de Viver-Bon Pastor i el Director del MUHBA, presentaren el Projecte	Blog projecte
	Taller per a trobar frases a col·locar al mur del riu 22 juny 2017	Recollir propostes de frases o paraules per a col·locar en el mur del riu Besòs. una frase o algunes paraules.	Treball en grup: visualització d'imatges del lloc, pluja idees lúdica, debat i síntesi	Blog projecte
	Taller Memòria Cases Barates 4 desembre 2017	Recordar elements, mobiliari i distribució interior a les cases barates de les dècades 1930's a 1950's.	Entrevista amb ús de plànols i dibuixos. En relació al projecte d'espai expositiu a les Cases Barates.	MUHBA Blog

### 3. Propostes d'actuació

Els temes que es proposen com a comuns en la memòria del barri del Bon Pastor, sorgides del tallers i jornades realitzades amb veïns i veïnes, es resumeixen en tres: la indústria, la lluita veïnal i la forma urbana. El **passat industrial**, present tant a través del record com a partir d'algun vestigi en el territori, es plasma en les fàbriques, tant en les imatges de la seva presència física com les **relacions amb el barri i la vida obrera**. Lligada a la vida del barri es destaca el **caràcter de lluita del seus veïns i veïnes**, davant les situacions adverses tant de caire polític, econòmic, com social. L'altre element recordat és la conformació del barri com a Bon Pastor, a partir de la conjunció de distints barris, destacada per la seva forma urbana, on a més de les Cases Barates com element més característic es recorden l'Estadella, les Carolinas, i l'entorn de Sanchís.

Els veïns i veïnes proposen **traslladar la memòria de la lluita veïnal, la forma urbana i la indústria a un conjunt d'espais en el barri**. Contra el model derivat del Mural de la Memòria de Baró de Viver, en els tallers s'acorda el desenvolupament d'un sistema espacial de memòria. D'una o altra forma, els indrets territorials escollits articulen el tres eixos definits, amb la condició que formin un conjunt, un sistema d'actuacions que sigui reconeixible, bé a través dels materials emprats, les formes o altre elements, i a través d'un sistema de senyalització ad hoc i identificable.

#### Eixos articuladors del treball realitzat en els tallers





En el plànol de les intervencions es mostren els diferents llocs, definint-se en cada un d'ells, els records que es volen significar a través de les intervencions, a més d'algunes idees respecte les possibles formes, materials, colors, etc.



1. Mur marge dret del riu.
2. Passera del riu.
3. Entorn Museu-arxiu cases barates (cruïlla Ardévol/Tàrrega).
4. Entorn centre cívic-antic Centro Blanco.
5. Vestíbul Metro.
6. Pareds mitgeres Plaça Félix Rodríguez de la Fuente
7. Estació transformadora Plaça Fra Juníper Serra.
8. Pareds Poliesportiu, cantonada Ciutat Asunción/Costa Daurada.
9. Morera de la plaça St. Pol de Mar.
10. La maquinista, cantonada c/ St. Adrià i Ferran Junoy.
11. Ambulatori.
12. La Pinya (Plaça Mossèn Cortinas, façana c/dels Cresques).
13. Fàbrica d'Enric Sanchís.

## 4. Indrets d'actuació

El riu Besòs. Mur del marge comprés entre els ponts de Peixauet i del Molinet.



Objectiu: cridar l'atenció , fer visible el barri per convidar a venir

Forma: mitjançant un perfil o relleu sobre el mur una frase poètica que faci referència al barri (formigó o acer Corten ).

Es parla d'emprar el color verd o contempla la possibilitat d'un jardí vertical



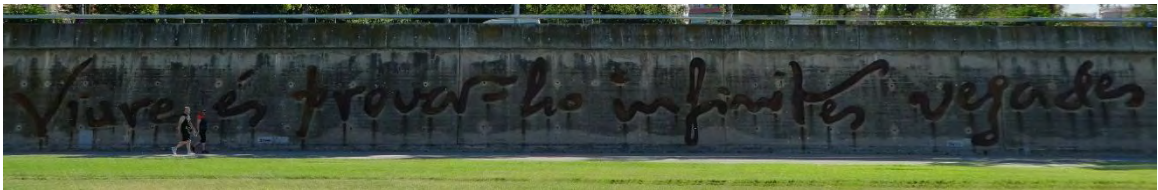
Les frases recollides fins ara són:

- Bon Pastor batega il·lusió
- Bon Pastor..., atreveix-te!
- Bon Pastor està viu
- Bon Pastor és viu



- Bon Pastor acollidor
- Bon Pastor, porta de Barcelona
- Bon Pastor batega. Porta de Barcelona
- Bon Pastor és viu. Porta de Barcelona
- Somniar despert és possible a Bon Pastor
- Bon Pastor. Porta de Barcelona

Podem imaginar que el tractament d'aquestes frases podria ser similar al emprat en *Passatge de la paraula* (2008) obra ubicada al mur del marge esquerre del Besòs en el terme municipal de Santa Coloma.



En el cas de crear una mena de tapis vegetal podríem prendre com a referència intervencions com la del Pont Sarajevo a Trinitat Vella ....



.... el nou passeig sobre el calaix de la vies del tren a Sants.....





... o algunes intervencions sobre parets mitgeres

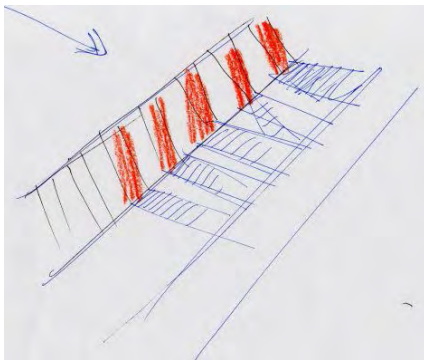


Jardinet del Pedró a la plaça del mateix nom



Jardí Tarradellas *Mitgera de les aus* (c/ París amb Josep Tarradellas)

## El riu Besòs. Passera del Molinet



Objectiu: recordar l'antiga passera del riu.

Forma: fer una intervenció subtil en la barana de vidre perquè es vegin ombres en el paviment que recordin la forma de les passeres de fusta. Es planteja també la possibilitat d'intervenir a mode de esgrafiats o gravats en el paviment.

Possibilitat d'incloure llum *led* per la nit tenir una altra imatge potent.

*Dibuix esquemàtic de la proposta, realitzat en el transcurs d'un dels tallers de participació.*



*Interpretació de les propostes veïnals. Es proposa intervenir en els elements verticals del ponts de tal manera que es projecti una ombra que recordi a l'antiga passera que unia el barri del Bon Pastor amb Santa Coloma. Font: CR Polis*



Monument a les víctimes bombardeig (entorn cases barates/  
centre de la memòria Bon Pastor).

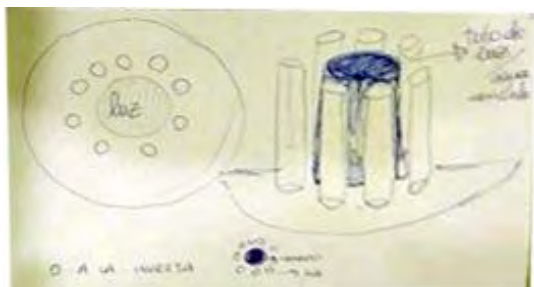


Objectiu: recordar els bombardejos del 1937 a través d'un monument.

Forma: formes abstractes/ conceptual, no figurativa.



*En l'àmbit d'actuació s'inclouen les peces de cases barates que es volen destinar a espai expositiu de la memòria de l'habitatge obrer a Barcelona*



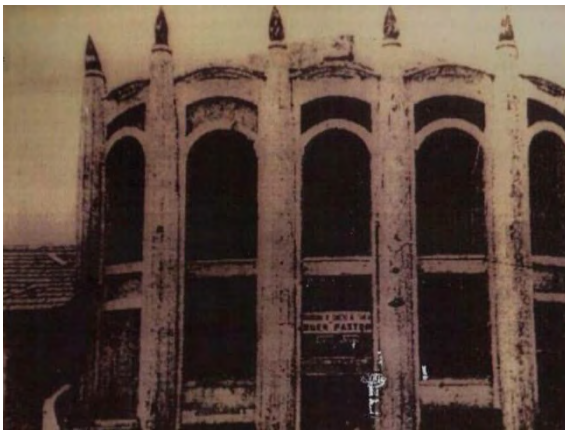
*Dibuix/ esbós realitzat per membre del taller de participació durant les discussions prèvies per a concretar el monument a les víctimes dels bombardejos durant la Guerra Civil Espanyola*

## Entorn centre cívic-antic *Centro Blanco*



**Objectiu:** recordar el Centro Blanco, a més de la lluita veïnal, la indústria i la colònia obrera.

**Forma:** imatge o al·legoria de l'antic centre transferida a les escales i/o entorn.



*Antiga imatge del Centro Blanco. Font: aportació veïnal en el transcurs de les 1es. Jornades Participatives de Bon Pastor*



Es proposa actuar en les graderies mitjançant la reproducció del Centro Blanco o en la paret posterior, amb una intervenció vertical en acer Corten treballant els marcats perfils del Centro Blanco

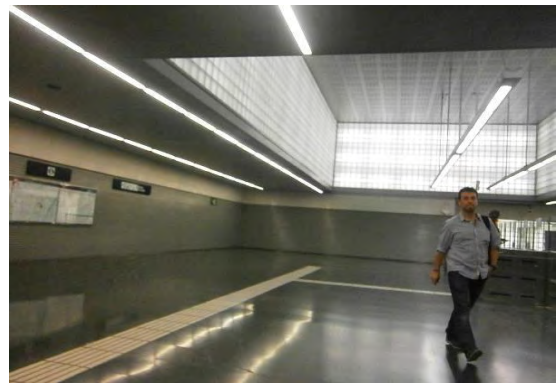
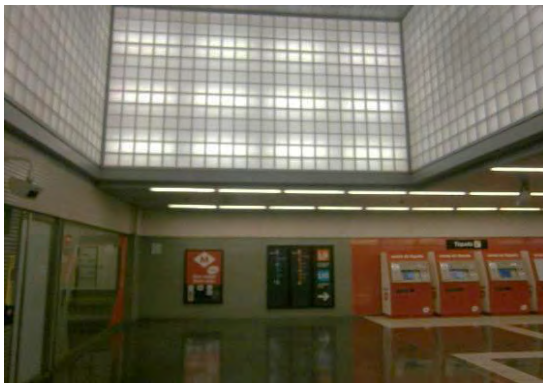
## Vestíbul Metro



Objectiu: mostrar l'accés al barri abans a través del transport (La Carraca, arribada del metro, passeres del riu...), i com és ara Bon Pastor.

Presentar el barri a la gent de fora.

Forma: diferents imatges gràfiques, pantalles digitals, suport multimèdia... en diferents espais de l'estació.



## Parets mitgeres Plaça Félix Rodríguez de la Fuente (i d'altres...)



Objectiu: Vincular el lloc amb la ciutat: ciutat i ciutadania; barri i ciutat; realitat antic barri Estadella... Cal acabar de concretar.

Forma: graffiti- mural.



## Estació transformadora Plaça Fra Juníper Serra



Objectiu: recordar fàbrica Can Sala.

Forma: Pintura, dibuix, graffiti,.. Fotografies/imatges de la fàbrica i escenes quotidianes.

*NOTA CR POLIS:*

*Caldria repensar aquest punt. Les estacions transformadores del tipus d'aquesta, són escasses a Barcelona i responen a dèficits d'urbanització d'algunes antigues zones industrials. En tot cas caldria reclamar la modificació d'aquesta estació*

## Parets Poliesportiu (cantonada Ciutat Asunción/Costa Daurada)



Objectiu: representar els esports més practicats en la història del barri.

Forma: en l'espai vertical que va des de la reixa de Ciutat Asunción fins a la porta metàl·lica de Costa Daurada, situar un perfil o silueta en acer Corten.



*Interpretació de les propostes veïnals. En el darrer taller participatiu es concreta que calen figures més nítides, menys opaques (amb més buits i accentuant els perfils, i estilitzar el conjunt ocupant més espais horitzontal de la paret. Font: CRPolis*

## Morera de la plaça Sant Pol de Mar



**Objectiu:** protegir l'arbre i recordar testimoni naixement cases barates.

**Forma:** "reixa" ajustada a l'arbre en xapa de acer Corten i placa amb poema dedicat a la morera (ja escrit per un veí del barri)



## La maquinista, cantonada c/ St. Adrià i Ferran Junoy



Objectiu: senyalar entrada al barri.

Forma: treballar en volum, buscant certa similitud amb la resta d'intervencions a proposar.

## Ambulatori



Objectiu: recordar èxit veïnal que va suposar la construcció de l'ambulatori després d'una llarga reivindicació.

Forma: treballar en volum, buscant certa similitud amb la resta d'intervencions a proposar

## La Pinya (Plaça Mossen Cortinas, façana c/dels Cresques).



Objectiu: recordar l'antic local d'oci juvenil La Pinya.

Forma: placa, rajola, pintar la porta...

## Fàbrica d'Enric Sanchís



Objectiu: rehabilitar la fàbrica com a equipament cultural del barri, esdevenint un element identitari del Bon Pastor.

Forma: rehabilitar el conjunt fabril mantenint la façana i elements principals d'aquest per tal de perpetuar la imatge de Can Sanchís.

## 5. Cap a un sistema espacial de la memòria del Bon Pastor

El treball desenvolupat implica la idea d'identificar i reconèixer les intervencions en els diferents espais, de manera **particular i específica**, i alhora de forma conjunta, tot evitant que les intervencions no creïn una imatge disgregada de suma d'accions disperses i permetin mostrar una unitat.

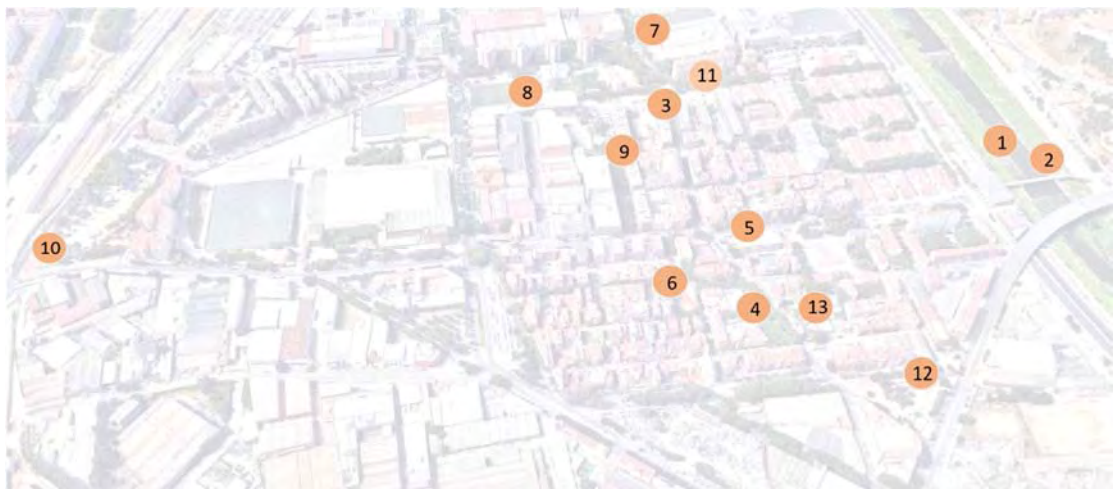
### *La problemàtica dels suports i de les formes*

En el mural de la Memòria de Baró de Viver, es va utilitzar el suport de les barreres sòniques per al seu desenvolupament. Aquest suport va definir les característiques de creació i construcció del mural.



La **Linealitat** i la **Planura** defineixen moltes de les possibilitats, tant narratives (explicar linealment la història del barri) com plàstiques (el suport permet la utilització de la fotografia per a explicar la història del barri) i permet crear una imatge unitària del projecte.

A Bon Pastor, les condicions són totalment diverses. Com es pot observar en la imatge tenim una constel·lació de punts a tractar. La majoria d'ells no ens ofereixen un suport lineal i pla. Es planteja actuar **en i sobre** l'espai públic, tant en relació al seu pla horitzontal (el terra) com al seu pla vertical (els murs i les parets).



Tanmateix aquestes característiques no recomanen envair el barri amb fotografies, que estarien disperses en diferents indrets i cal explorar d'altres opcions plàstiques.



## *El sistema espacial de memòria no és una “ruta de la memòria”*

La distribució de punts sobre el territori podrien fer pensar en una “ruta de la memòria”. Aconseguir una ruta requereix que, estructuralment, plantequem una linealitat entre el punt 1 i el punt N de la mateixa. Les dues imatges que segueixen il·lustren aquest fet

Possible recorregut iniciat en el punt 10 (Parc de la Maquinista)



Possible recorregut iniciat en el punt 5 (Sortida del Metro)



El sistema espacial de memòria, quant construcció social, és una proposta **d’indicar, simbolitzar i explicar** el barri a partir dels eixos assenyalats. Es pot recórrer, es pot visitar de forma puntual i, sobre tot, permet (1) que els veïns mantinguin viu el record del seu barri i (2) es demana del visitant una actitud proactiva, dons els diferents modes de visita, li poden permetre *construir* la narració de la memòria del barri.

Així dons, el sistema espacial de memòria hauria de ser:

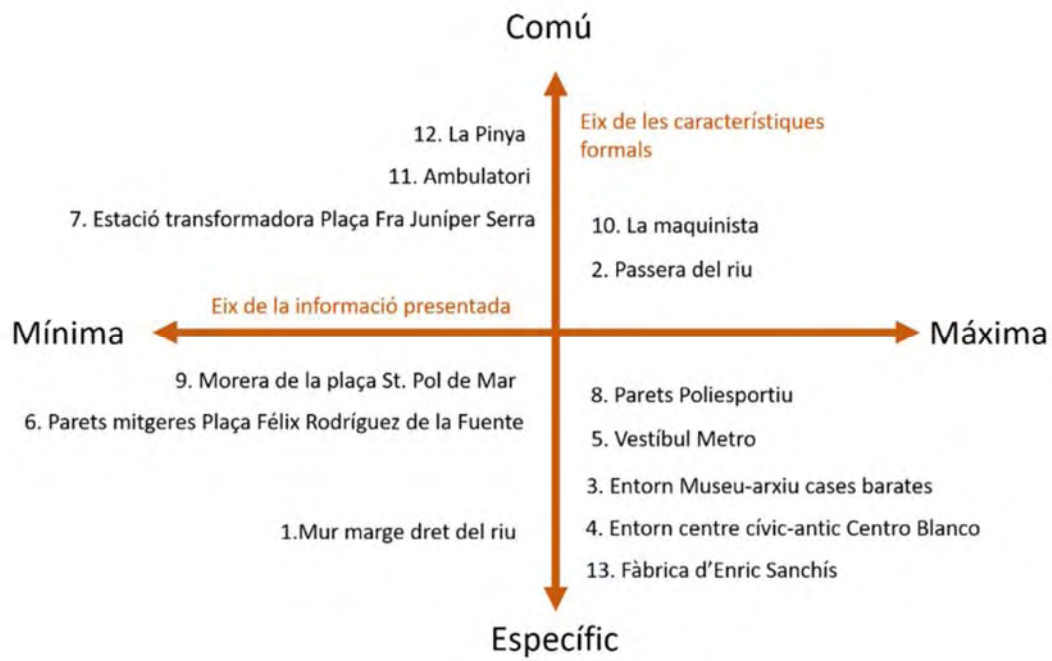


Recordem que una de les conclusions dels tallers és que totes les intervencions han de mostrar una unitat, evitar la disgregació i la suma d'accions disperses. És per això que cal articular els 13 indrets proposats en relació als eixos comú- específic i informació mínima-màxima.



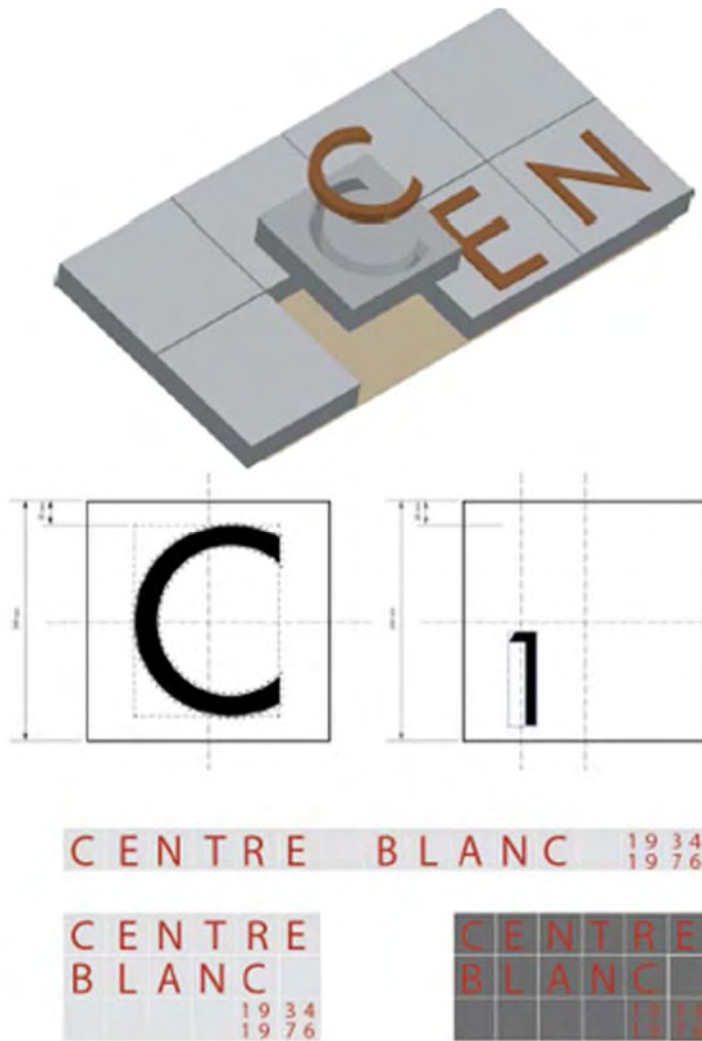
En relació a aquests eixos , en una primera aproximació, els indrets proposats s'organitzarien en quadrants segons l'esquema següent:





2016. Quadrant comú- mínim. Propostes Pla del sòl





El curs 2015-2016, els estudiants del Màster en Disseny urbà de la Universitat de Barcelona J. Vergel (Espanya), C. Herrera (Colòmbia), M. Kamei (Japó), D. Xie (Xina) i M. Bellido (Mèxic) van desenvolupar les seves pràctiques de Taller d'Espai Públic, sobre el tema de dissenyar un sistema espacial de memòria al Bon Pastor, centrant-se en un projecte de recuperació del Centro Blanco.

La proposta comuna i mínima per a tots els indrets seleccionats es basa en la utilització del "panot" i en el rescat d'una pràctica que fa anys era normal a Barcelona: Utilitzar el panot com a suport de la odonímia d'alguns carrers.

El projecte presenta la solució d'encaixar la tipografia, en acer corten, en els panots. Els panots es poden articular de manera

diferent en relació a la situació concreta de l'indret a senyalar. Un dels panots podria incorporar una "marca Bon Pastor".

Aquesta proposta va ser presentada als veïns amb molt bona acollida en el taller de l' 1 de març de 2017

El panot també ha estat utilitzat com a material de creació d'obres d'art públic a Barcelona.



Thais Rovira. *Circular en Circular* (1997)



Frederic Perers. *Via publica vs carrer popular* (2011)





Gerard Cuartero, Nicolas Aparicio. *Salvador Puig Antich* (2016)

*2016. Quadrant Específic – Màxim. Proposta Pla vertical*



altres indrets que no disposaven d'espais de suport plans.

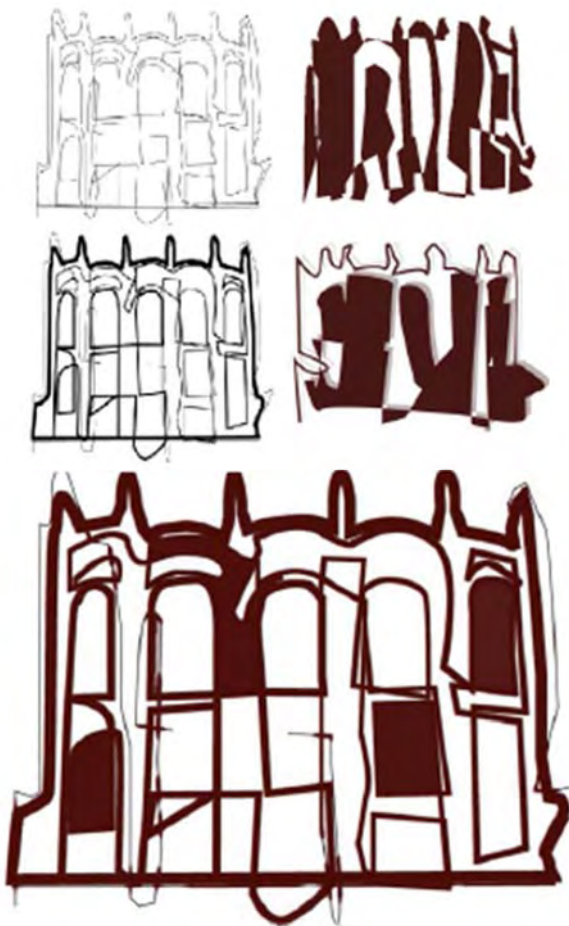
Aquest mateix grup de treball, va desenvolupar una proposta artística que recuperés la memòria del Centro Blanco i, de pas, millorà la visual de la paret mitgera situada al final de les escales del Centre Cívic del Bon Pastor.

Inicialment es va estudiar una sèrie de propostes realitzades amb la tècnica del *trompe-l'oeil*. L'avaluació de les propostes va recomanar buscar d'altres alternatives que fossin útils en





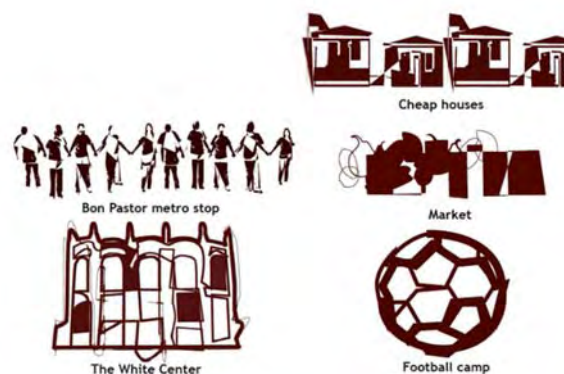
Dues de les propostes que reprodueixen el Centro Blanco.



Un procés de simplificació del perfil del Centro Blanco, va permetre el desenvolupament d'una proposta més escultòrica, encara que mantenint la planura, en acer corten.

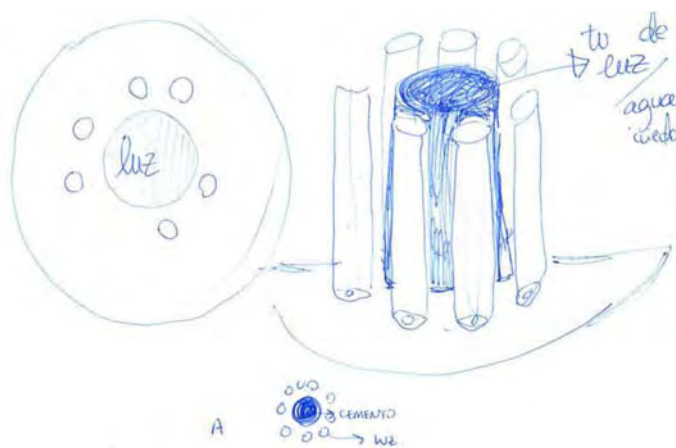
Aquesta proposta facilitava crear una línia de propostes pels altres indrets que podien necessitar d'un tractament artístic específic.

Aquesta proposta, pel *Centro Blanco*, va ser presentada als veïns amb molt bona acollida en el taller de l'1 de març de 2017



*2017. Quadrant Específic – Màxim. Proposta pel Monument a les víctimes dels bombardejos*

En el desenvolupament dels tallers, els grups de treball varen dedicar molt de temps a pensar sobre les característiques del possible monument. Els veïns aposten per una forma subtil, : abstracta/ conceptual i no figurativa. Incloent la utilització d'aigua i llum, com poden apreciar en la figura següent.

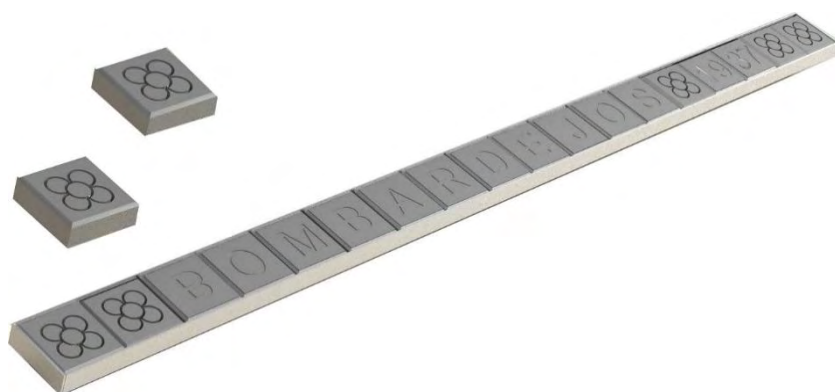


Durant el curs 2016-2017, també en el Taller de Projectes, l'equip format pels estudiants J. Santamaria (Xile), P. Gil (Espanya) i J. Vernet (Colòmbia) van reprendre el treball desenvolupat l'any anterior intentant solucionar els eixos, comú-específic i Informació Mínima- Màxima, però aquesta vegada centrant-se en el possible monument.

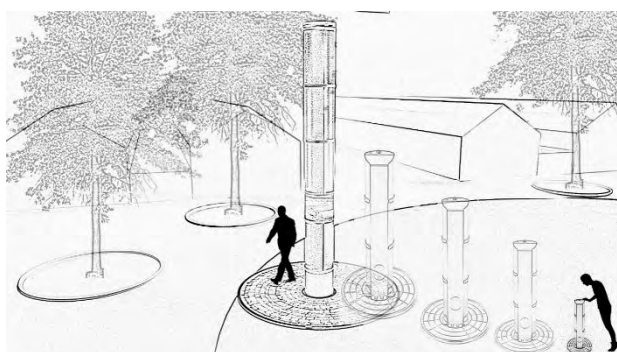
El grup es va centrar en el projecte del monument: una columna de vidre, il·luminada interiorment, i metàl·lica que vessa aigua des del punt superior al inferior on es recull en cicle continuu .



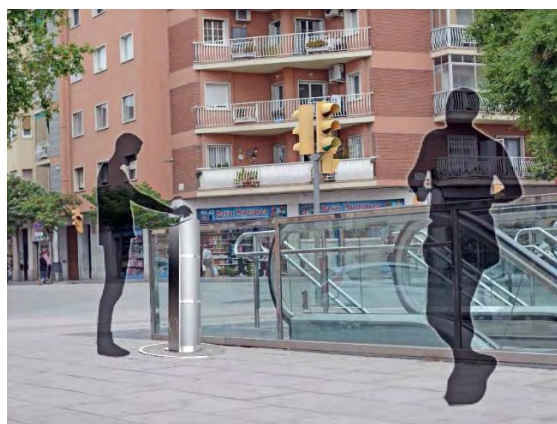
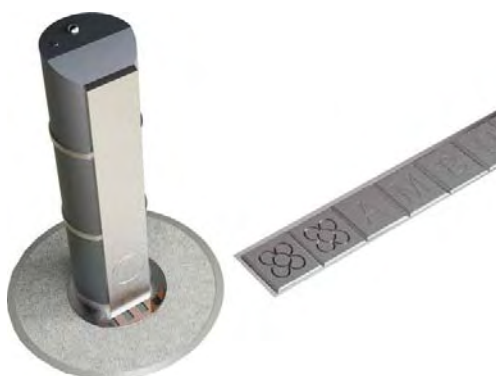




El projecte manté la intervenció mínima d'indicació del lloc seguint la proposta anterior d'utilitzar els panots com a elements de suport



El projecte introdueix un altre element derivat de l'estudi del monument: una font cilíndrica de metall amb base de formigó i amb possibilitat d'il·luminació led, que es col·locaria en els 13 indrets seleccionats.



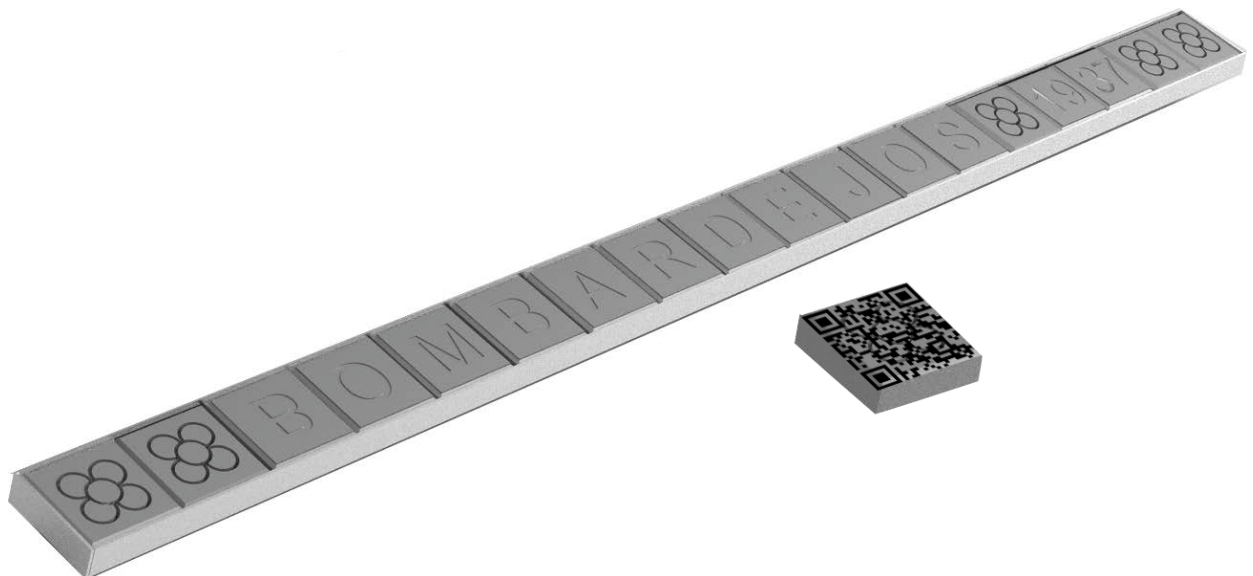
La proposta parteix d'un disseny específic de la font, però hi ha alguns models Standard que podrien substituir el disseny original. En el frontal de la font es podria incorporar una marca "Bon Pastor" que, en el seu cas, pot generar-se a partir d'un concurs entre els escolars del barri i la seva posterior concreció per part de professionals del disseny.





### *Realitat augmentada*

Els panots i altres elements de la proposta permeten especificar codis QR, o d'altres similars, que permeten augmentar la informació referida als diferents indrets.



## 6. Resum de les propostes d'actuació

Elements comuns		Possibles partners
	<p>Panots. Nom del lloc. Data. QR realitat augmentada. "Marca Bon Pastor"</p>	13 indrets
	<p>Font. Il·luminació led. QR realitat augmentada "Marca Bon Pastor"</p>	8 indrets (La Pinya, Ambulatori, Fàbrica Sanchis, La Maquinista, Morera, Can Sala, Passera del Besòs, Vestíbul del Metro)

Elements específics		Possibles "partners"
	<p>Monument a les víctimes dels bombardejos (simulació)</p> <p>Columna-font, acer inoxidable, vidre, il·luminació</p>	Simon Lighting





Memòries del Centro Blanco

Escultura en acer corten



Memòries de les lluites per aconseguir el Metro (simulació)

Escultura en acer corten

TMB





El vestíbul del Metro, un dels punts d'arribada al barri, pot incorporar un display audio-visual (simulació)

Pantalla gegant connectada informàticament vinculat a l'espai museístic del habitatge obrer

TMB



L'esport al Bon Pastor

Escultura acer corten



La passera del Besòs

Tractament artístic de llum i ombres



Bon Pastor. Porta de Barcelona  
(simulació)

Escultura acer corten



Mitgeres del barri (simulació)

Diferents possibles solucions des de les estructurals a intervencions més artístiques o d'art urbà

Paisatge urbà (Ajuntament)

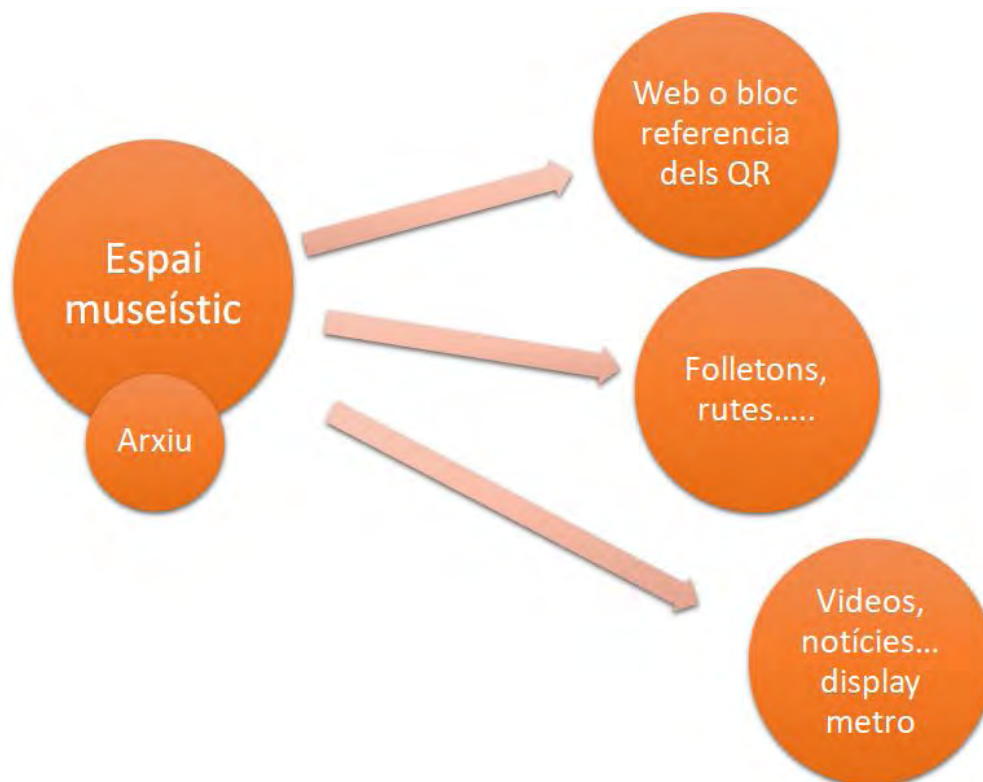
## 7. Relació del sistema espacial de memòria amb l'espai museístic de la vivenda obrera de Barcelona



Com s'ha pogut apreciar, el sistema espacial de memòria del Bon Pastor, s'articula mitjançant uns **elements espacials i materials** (panots, fonts, escultures, tractaments de llum...). Uns de comuns i d'altres d'específics. Uns que poden implementar-se amb recursos propis del districte i d'altres que requereixen de la col·laboració d'empreses privades (Simon Lighting, Escofet) o públiques (TMB) i fins hi tot de terceres empreses



(p.e. pantalla del vestíbul del Metro). Els elements **espacials i materials** marquen i signifiquen el territori i prefiguren uns possibles itineraris. Els **comuns** indiquen sistèmicament els 13 indrets escollits en el desenvolupament dels tallers participatius: en tots ells apareix la denominació de l'indret, en tots ells els panots i les fonts indiquen que formen part d'un sistema. Els **elements específics** introdueixen una plus vàlua simbòlica i artística, en ser obres d'art públic, superant un dèficit important en el barri.



Però, una part important del sistema es fonamenta en la **gestió de la informació**. Els QR presents en tots els indrets indicats pels element comuns, articulen l'espai físic amb l'espai de la informació (realitat augmentada). El sistema de pantalles en el vestíbul del metro emet "informacions" (vídeos, informacions d'activitats...).

Cóm articulem aquest dos espais?. Mitjançant un treball de **creació i gestió de continguts** produïts des de la nova estructura de l'espai museístic de la vivenda obrera de Barcelona.

## 8. Informació direccional del sistema espacial de memòria de Bon Pastor



Com a suport del sistema espacial de la memòria de Bon Pastor, caldrà estudiar el seu reforçament tot utilitzant el sistema de senyalització direccional utilitzat a tot Barcelona, malgrat que el conjunt de senyals en el barri estan molt saturades d'indicacions direccionals, es pot aprofitar una de les cares del suport d'informació territorial (Mapa turistic) per a introduir els indrets del sistema espacial de memòria del barri. En aquest sentit seria oportú disposar de la “marca Bon Pastor” amb l'objectiu d'identificar en el mapa, clarament, els 13 indrets que conformen el sistema.

Simulació a partir de la marca de l'Associació de veïns i veïnes del Bon Pastor







UNIVERSITAT DE  
BARCELONA

Centre de Recerca POLIS

Amb el suport:

Districte de  
Sant Andreu

Ajuntament de  
Barcelona

